

ДОСЛІДЖЕННЯ

ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКА

The Encyclopedia Herald of
Ukraine

2023. Vol. 15

DOI: 10.37068/evu.15.3

Article history:

received 12/10/2023

accepted 19/12/2023

published 20/12/2023

Citation: Syrnyk, J. (2023). Ukrainians in Poland as a subject of encyclopedias and biography sources. *Encyclopedia Herald of Ukraine, 15*, 25-33. <http://doi.org/10.37068/evu.15.3>

© 2023 Authors

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution licence, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Українство в Польщі як об'єкт енциклопедично-біографічних студій

Ярослав Сирник

Вроцлавський університет, м. Вроцлав, Польща

ORCID: 0000-0002-1026-5120

Email: jaroslaw.syrnyk@uwr.edu.pl

Резюме

У статті коротко оглянуто діяльність представників української громади в Польщі, головню у повоєнний період. У житті українців сталося багато змін, пов'язаних із Другою світовою війною, а особливо через спричинену акцію “Вісла” – депортацію частини українців з їхніх етнічних земель. Акцентовано, що українство в Польщі не зазнало суцільної асиміляції, навпаки – зберегло національну ідентичність. Постаті, які в умовах активної асиміляції своїми діями, працею сприяли єднанню українців, збереженню української мови, освіти, культури, традицій, є гідними синами й дочками українського народу, а отже, мають бути у фокусі уваги фахівців з енциклопедистики та біографістики. Окреслено також характер наукових студій українських діячів у Польщі. Матеріал викладено за хронологічним принципом. Автор вдається також до групування персоналій відповідно до їх суспільно-політичної діяльності, належності до того чи іншого товариства або осередків української меншини.

Ключові слова

українці в Польщі, Об'єднання українців у Польщі, Українське суспільно-культурне товариство, акція “Вісла”.

Ukrainians in Poland as a subject of encyclopedias and biography sources

Jarosław Syrnyk

University of Wrocław, Poland
ORCID: 0000-0002-1026-5120
Email: jaroslaw.syrnyk@uwr.edu.pl

Abstract

The article briefly reviews the representatives of the Ukrainian community in Poland with an emphasis on the post-war period, when many Ukrainians ended up in a neighboring state due to the Second World War, and especially due to the deportation of a part of Ukrainians from their ethnic lands caused by the Operation Vistula. The author shows, Ukrainians in Poland did not undergo complete assimilation, on the contrary, Ukrainians have preserved their national identity. Figures who, thanks to their actions and works, contributed to the unification of Ukrainians, contributed to the preservation of the Ukrainian language, education, culture, and traditions, can be considered prominent representatives of the Ukrainian people, and therefore should be the focus of attention of specialists in encyclopedia practice and biography studies. The state of academic studies of Ukrainian figures in Poland is outlined as well. The article content is presented by the chronological principle. The author also resorts to grouping personalities according to their social and political activities, belonging to this or that society or other Ukrainian minority groups.

Keywords

Ukrainians in Poland, Association of Ukrainians in Poland, Ukrainian Social and Cultural Society, Operation Vistula.

ВСТУП

Питання життя та діяльності української національної групи як складової населення Польської держави треба розглядати в історичному контексті українства в Польщі. Цим обумовлено актуальність цієї статті та її мету – повідомити про важливі імена української громади на теренах Польщі, що становлять інтерес для енциклопедистів та біографістів. Відповідно до новітніх підходів у трактуванні питання національності, основні проблеми українства в Польщі пов'язані, власне, з двома історичними періодами: 1) 1918–1939 рр., коли існувала II Річ Посполита, територію якої 1939 р. розділила нацистська Німеччина та Советський Союз; 2) від 22 липня 1944 р. до нині, коли відбулися глобальні зміни в Польській державі: а) 1989 р.: на заміну комуністичному режимові почався період демократичної правової державності; б) 1991 р.: проголошення самостійності України, а згодом щораз численніший вплив громадян України до Польщі, зокрема заробітчан, студентів, українських підприємців; в) від 24 лютого 2022 р. – велика хвиля біженців з України, значна частина яких перебуває тут і досі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Українці, які перебували в довоєнній Польщі, були здебільшого громадянами цієї держави. Більшість українців, які залишилися у Польщі після 1944 р., також мали польське громадянство. Варто пригадати, що до 1993 р. у Польщі знаходилося багато укра-

інців – громадян Советського Союзу – йдеться передусім про військовий контингент так званої Північної групи советської армії, що мала свої гарнізони в основному в західних воєводствах Польщі. Громадянам СРСР, особливо військовим, нелегко було долучитися до життя української громади в Польщі: за окремими винятками, всі вони переважно осторонь стояли українських справ у Польщі. Після 1991 р. до Польщі почали приїздити громадяни суверенної України у пошуках кращого життя. Дехто із них долучився до діяльності церковних громад чи світської організації – Об'єднання українців у Польщі (ОУП). Інші інтегрувалися в загальносуспільні справи, іноді ставали відомими ширшому загалу акторами (Вероніка Марчук), оперними співаками (Ольга Пасічник), чи футболістами (Андрій Михальчук, Тарас Романчук) тощо. У той час у Польщі розгорнулася діяльність дипломатичних установ України, що стали новими центрами українського життя у країні.

Однак ще до початку XXI ст. стрижнем українства у Польщі були головно нащадки переселенців акції “Вісла” 1947 р., корінне українське населення та побудовані ними установи релігійного характеру, низка громадських організацій (зі згаданим уже ОУП), мережа шкіл з українською мовою навчання, видання (тижневик “Наше слово”, щорічник “Український альманах”), періодичні заходи як розважального (фестивалі української культури, огляди дитячих ансамблів, декламаторські конкурси, молодіжний ярмарок у Гданську чи лемківська “Ватра” у Ждині), так і суспільного (роковини акції “Вісла”, паломництво до сіл, звідки переселено українців у 1947 р., пам'ятні заходи на місці колишнього табору в Явожні, де в 1947–1948 рр. ув'язнено близько 4 тис. українців) характеру тощо.

Природні процеси асиміляції не оминули українське населення в Польщі. До 2022 р. ці процеси фактично не зазнали змін у зв'язку з масовим долученням до українського життя в Польщі емігрантів з України. Прикро, але факт: багато українців, що приїздили на помешкання до Польщі, прагнули якомога швидше злитися із польським суспільством. Сприяла цьому й державна політика Польщі, зокрема програма, пов'язана з “Картою поляка”, що давала можливості безплатного навчання громадянам України у польських університетах. Проблема ускладнювалася не лише різним розумінням явища асиміляції, з боку “корінних” і “новоприбулих” українців, а й відсутністю ділової комунікації між ними. Очевидно, можна згадати і про винятки, коли, приміром, емігранти з України почали брати участь у діяльності редакції “Нашого слова”, у роботі душпастирських осередків чи починали працювати у школах з українською мовою навчання, центрах навчання української мови. У Варшаві, Кракові, Вроцлаві та інших містах, куди частіше прибували українські громадяни, з'явилися нові ініціативи як комерційного (від ресторанів з українською кухнею до українських ІТ-фірм), так і некомерційного, громадського (українська профспілка, український футбольний клуб, музично-вокальні ансамблі, фонди, товариства тощо) характеру. Частина із цих ініціатив укоренилася і стала важливим елементом українського життя в сучасній Польщі.

24 лютого 2022 р. усе змінило в українському житті, зокрема й серед українства у Польщі. Найперше – збільшилася чисельність українців, стала іншою їхня суспільна характеристика. І хоч процеси, що почалися з повномасштабним вторгненням росіян в Україну, відкрили новий етап в історії українства в Польщі, сьогодні не відомо, чим вони завершаться. Можна сподіватися, що це залежатиме передусім від позиції громадян України.

Побіжний аналіз українства в Польщі як об'єкта енциклопедично-біографічних студій засвідчує його розмаїття. З різних причин найбільший фокус уваги зосереджуємо на другому періоді діяльності українців у Польщі (1944–1989 рр.). Це зумовлено й тим, що про українців у довоєнній Польщі написано багато видань, серед яких і довідкові. Оскільки левова частина земель, заселених українцями, стала у 1939 р. частиною СРСР, а згодом

самостійної України, то інформація про відомих політиків, діячів культури, письменників, митців, науковців, конструкторів, спортсменів тощо вже знайшла своє місце і в “Енциклопедії Сучасної України”. Висвітлюючи період комуністичної Польщі, можемо ґрунтуватися не лише на матеріалах із часописів, популярних видавництв, а й великою мірою на архівних матеріалах. Варто врахувати, що багато хто з активних до нині в українському русі в Польщі людей починали свою діяльність ще у 70-х – 80-х роках минулого століття.

Джерельна база для досліджень українського руху досить широка і водночас добре вивчена багатьма істориками, зокрема й українського походження. З одного боку, це матеріали державних установ, напр., адміністративних чинників, що опікувалися питанням нацменшин у повоєнній Польщі. Найголовніше, чи відрізнявся до- і післявоєнний періоди існування українського питання у Польщі, була зміна кордонів країни у 1944 р. Символічно, що вона почалася з переселення українців із Лемківщини, Західної Бойківщини, Надсяння, Холмщини і Південного Підляшшя. Спочатку (1944–1946 рр.) переселення відбулося у східному напрямку й стосувалося близько 480 тис. осіб, вивезених до СРСР. Решту українського населення, а це майже 150 тис., було депортовано у 1947 р. на так звані “відзискані землі” Польщі (колишні східні землі Німеччини) в рамках акції “Вісла”. Усі переселенці зафіксовані у відповідних реєстрах. Там здебільшого подано й інші дані (дати та місця народження тощо). Ці матеріали, а також справи про діяльність церков, Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ) та інші, зберігаються у відповідних фондах державних архівів (серед них – Архів новітніх актів, державні архіви у воєводських осередках, де компактно проживали особи, переселені під час акції “Вісла”, тощо)¹.

Ще точніші реєстри є в матеріалах колишнього польського комуністичного апарату безпеки. Польські “чекісти”, навчені советськими радниками, запровадили систему на зразок тієї, що діяла на території СРСР. Хоч Управління безпеки стежило за всіма суспільними групами в Польщі, за польським антикомуністичним підпіллям, духовенством тощо, особливу увагу приділяло українській групі. Більшість українців, очевидно, ототожнювали з українськими буржуазними націоналістами або, принаймні, вважали їх потенційно здатними бути у цій категорії. Методика організації безпеки полягала також у збиранні всілякої інформації про так званих фігурантів розслідувань. Оскільки дуже часто ними були найактивніші і не завжди законспіровані представники громади, то не дивно, що в цих матеріалах можна віднайти безліч корисної біографічної інформації. Ці та інші матеріали, зокрема про український національний рух, УСКТ чи церковні установи, зберігаються у відділеннях польського Інституту національної пам’яті² (до речі, у ньому я працював 14 років).

Окремо варто зацентувати на найбільш розпорошеній архівній спадщині колишнього УСКТ, що знаходиться або в Головній управі Об’єднання українців у Польщі, або у його відділеннях (Перемишлі, Щецині; до речі, в останньому завдяки клопотанням голови відділу Івана Сирника вдалося оцифрувати частину архівних матеріалів). Відомо також про своєрідні приватні колекції діячів УСКТ чи їхніх нащадків. У них нерідко можна віднайти дуже цікаві документи, передусім фотографії³.

¹Як приклад: Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), фонд: Ministerstwo Administracji Publicznej w Warszawie [1944] 1945–1950; фонд: Ministerstwo Ziem Odzyskanych [1944] 1945–1949 та інші.

²Як приклад: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie; фонди: Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego; Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych I; Ministerstwo Spraw Wewnętrznych II, та багато інших.

³Наприклад, фотографічна спадщина Миколи Сивицького зберігається у родинному архіві його дочки.

Важливим джерелом біографічних інформацій є видання УСКТ – “Наше слово” (нині його видавцем є ОУП) та “Український календар” (сьогодні згаданий уже “Український альманах”). Річники “Нашого слова” від початку, тобто від 1956 до 1999 доступні в оцифрованому варіанті⁴.

Значний обсяг роботи з вивчення біографій українських діячів культури, духовенства, членів підпілля тощо виконали автори праць з історії українців у повоєнній Польщі. Особливої уваги заслуговують роботи професійних істориків українського походження, часто нащадків переселенців акції “Вісла”. Свою наукову кар’єру вони нерідко починали з дуже особистих і одночасно прогромадських міркувань. Серед авторів статей і монографій варто згадати д-ра Мирослава Трухана, який вимушений був покинути Польщу в 70 рр. і згодом захистив свою кандидатську дисертацію в Українському вільному університеті у Мюнхені (Трухан, 1990), проф. Степана Заброварного (2001), д-ра Олександра Колянчука, дослідника української еміграції періоду УНР та Директорії у Польщі, автора численних публікацій, серед яких є й словники (Kolańczuk, 2015), д-ра Євгена Місила, який оприлюднив архівні матеріали про акцію “Вісла”, дбайливо збагачуючи ці видання численними біографічними примітками (Miśiło, 1993; Місило, 1995), проф. Романа Дрозда, автора монографій про українців у повоєнній Польщі (Drozd, 2001), проф. Ігоря Галагіди (Hałagida, 2005; Hałagida, 2008), дослідника українського національного руху та історії греко-католицької церкви у Польщі, проф. Богдана Гальчака, автора праць про лемків і Лемківщину (Halczak, 2014), Богдана Гука, редактора збірників мемуарів про акцію “Вісла” (Гук, 1997) та мемуарів членів українського національного руху (Гук, 1994–1998) чи, зрештою, автора цієї статті, внеском якого є монографія про Українське суспільно-культурне товариство (Sutnyk, 2008).

Окрім професійних істориків, варто згадати авторів численних біографічних матеріалів, яких часто друкували на сторінках згаданих вище видань. Нерідко “літописцями”, що зазвичай володіли розлогою інформацією, були члени гуртків УСКТ, гуртків самодіяльності, вчителі, позаштатні кореспонденти “Нашого слова” тощо. Дехто з активістів УСКТ пробував навіть створити своєрідні довідкові видання (Stech, 2006).

Усі названі матеріали – безцінне джерело знань. Було б виправдано саме на їхній основі досліджувати життя та діяльність українців у Польщі. Про декого з них варто подати статті в українських довідкових виданнях, зокрема “Енциклопедії Сучасної України”. Логічно видається необхідність умовно згрупувати ці персоналії. Так, за хронологічним принципом першою категорією (групою) є члени українського національного руху 40 рр. ХХ ст. Це передовсім воїни Української повстанської армії (УПА) та члени Організації українських націоналістів (ОУН). На території повоєнної Польщі УПА діяла до 1947 р., як і ОУН. Історія УПА і ОУН пов’язана з керівництвом Закерзонського краю ОУН, провідником якого був Ярослав Старух, та очільником відповідної військової округи “Сян” (Мирослав Онишкевич). У рядах українського партизанського руху на території, що залишилася в межах Польщі було задіяно близько 2 тис. осіб (однак не всі є вихідцями з цієї території).

Пов’язаним у цьому плані є питання мартирології українців у повоєнній Польщі. Маємо на увазі інформацію про імена вбитих цивільних, зокрема в масакрах членами польського національного підпілля з одного боку (Сагринь, Павлокома та ін.), а з іншого – жовнірами польського війська (Завадка Морохівська, Гораєць, Терка та ін.). Це вбиті партизани, а також ув’язнені члени підпілля і засуджені до смертної кари спеціальними військовими

⁴URL: <https://nasze-slowo.pl/arhiv-1956-1999>

судами, в'язні табору Явожно, звідки 161 людина вже не повернулася (Misilo, 2022). Сюди ж додамо імена ієрархів і духовенства греко-католицької церкви, Перемиської єпархії на чолі з двома єпископами – Йосафатом Коциловським і Григорієм Лакотою.

Далі за хронологією варто згадати про людей, які в 1947–1955 рр. стали жертвами сталінського терору. Багато хто з них був членом підпілля. Проте з'явилися й нові групи людей, цькованих репресивним апаратом, – священники, яким забороняли служити в рідному обряді, звичайні цивільні люди, яких масово переслідували “по лінії українського націоналізму”.

У Польщі 1955 р. розпочалися політичні зміни. У деяких академічних центрах, а саме у Варшаві, Любліні, Кракові, Щецині, почали гуртуватися представники українського молодшого покоління, які з природних причин не брали активної участі у воєнних і повоєнних подіях. Їхні зустрічі сприяли відродженню українського життя в Польщі. Серед цих імен – Степан Заброварний, Мирослав Трухан, Ярослав Грицков'ян та ін. У Вроцлаві, Зеленій Горі об'єднувалися лемки, зокрема Лев Галь та Василь Шост. Комуністична влада, що почала проголошувати гасла відновлення суспільного життя, відхід від “хибних” теорій і передусім репресивної системи, пов'язаної зі сталінізмом, вирішила тримати український рух у рамках легітимної організації – Українського суспільно-культурного товариства (УСКТ), заснованого 1956 р. У роботі його відділів і гуртків взяли участь упродовж наступних 35 років кілька тисяч українців. До активу організації, крім членів управ, варто зарахувати імена керівників художніх ансамблів, членів таких ансамблів, літераторів і журналістів, пов'язаних з тижневиком “Наше слово”, щорічником “Український календар” тощо.

УСКТ у різні роки очолювали Степан Макух, Григорій Боярський, Константин Лащук, Микола Королько, Євген Кохан та Мирослав Вербовий. Серед керівництва організації та її гуртків виділяються імена таких діячів: Роман Андрухович, Йосиф Бак, Ярослав Бакаляр, Василь Більо, Ірина Богун, діячка УСКТ з Катовиць (її батьком був Іван Феценко-Чопівський, міністр в уряді УНР, член Центральної ради, дипломат), Михайло Чубинський (довоєнний член Комуністичної партії Західної України), Іван Демкович, Йосиф Дорох, Павло Кремінський, Микола Щирба та інші. Біографії цих людей, серед яких були як комуністи, так і члени національного руху, народжені на Лемківщині, Волині, в Бухаресті тощо, відображають розмаїття українства часів комуністичної Польщі.

З активною діяльністю УСКТ пов'язаний також розвиток шкільництва з українською мовою навчання або українською як додатковою мовою навчання. Перші такі установи з'явилися ще до появи УСКТ, але справжній розквіт таких центрів, а також створення окремих шкіл відбувся після 1956 р. За весь період “народної” Польщі відкрито низку початкових (у Білому Борі, Банях Мазурських, Ярошівці) та середніх шкіл (Перемишль, Лігниця, Гурово Ілавецьке). Підготовку вчителів української мови здійснювали від 1952 р. у Варшавському університеті (українська філологія існує тут і нині) та у Вчительській семінарії у Щецині (до речі, про випускників щецинської україністики є довідкове видання, укладене С. Заброварним). Учителі як у пунктах навчання, так і школах часто поєднували дидактичні функції з виховними (не лише у звичному для школи значенні, а й національному). Визначними вчителями початкових шкіл і пунктів навчання були Володимир Шульган (перший директор початкової школи ім. Тараса Шевченка у Білому Борі), Олекса Кутинський, Данило Древко (бувший в'язень табору у Явожні), Ірина Дрозд (довголітня директорка школи у Білому Борі), Богдан Фіцак (вчитель музики і керівник художніх ансамблів, що діяли в Білому Борі), Степан Бень, Стефанія Яворницька, Михайло Шумада, Анна Гнатюк (дівоче Предко), Ольга Ласка, Богдан Назарович та ін.

Українські класи в ліцеї Перемишля (нині школа ім. Маркіяна Шашкевича) були створені та функціонували наприкінці 50-х – поч. 60-х рр. ХХ ст. З їхньою короткою історією пов'язані персоналії, пам'ять про яких донині зберігається у перемишльській громаді. Зокрема, маємо на увазі Симона Матейка, уродженця с. Поздзяч (нині Лешно), випускника Вищої Торговельної Школи у Кракові, члена "Громади". У 1944 р. С. Матейко мав бути доданий до реєстру воїнів дивізії "Галичина", хоча джерела, що про це зазначають, суперечливі. Напевне, у воєнний час він був членом Українського допоміжного комітету. У 1947 р. втік від переслідування на Західні землі Польщі; у 1954 р. повернувся до Перемишля; був одним із чільних діячів тутешнього УСКТ; помер у 1989 р.

З українськими класами ліцею в Перемишлі були пов'язані також Володимир Пайташ (в'язень табору в Явожні, організатор музичних ансамблів у Перемишлі), Ярослава Поповська (її мати походила з родини Крушельницьких), Наталія Волошинська-Ожибко (родом з-під Бірчи, випускиця Української вчительської семінарії, яка за часів німецької окупації діяла в Криниці, на Лемківщині). У Лігниці наставником української молоді була Ірина Снігур, родом із Верхрати, яка впродовж 1962–1977 рр. виконувала функцію директора школи і яку 1977 р. було знято з посади внаслідок провокативної операції Служби безпеки Польщі. І. Снігур працювала вчителем математики, у пенсійному віці переїхала до Перемишля, де проживає донині. Іншою постаттю, тісно пов'язаною з лігницьким ліцеєм, був Іван Співак – вчитель української мови. Зі школою були також пов'язані Михайло Бздель (довголітній керівник гуртожитку для ліцеїстів), Михайло Дуда (диригент хору "Полонина" й ансамблю "Мрія"), Генрика Дмитрієва (хореограф), Галина Калитка (вчителька, а згодом директорка школи), Богдан Гнатюк (директор школи у 1990-х рр., випускник варшавської україністики), Іван Олійник (уродженець бойківського Творильного, вчитель і вихователь).

Гурово-Ілавецький ліцей асоціюється з іменами Теофіла Щерби та Мирона Сича, свого часу депутата польського Сейму.

УСКТ мало вплив на розвиток аматорського художнього руху. Його візитівкою був чоловічий хор "Журавлі", який діє й нині (диригент Ярослав Вуйцік). Із "Журавлями" пов'язані такі особи, як Богдан Боберський, Леонід Бучило, Ярослав Полянський – перший диригент хору, уродженець Лемківщини.

До викладеного вище варто окремо додати й діячів, які були вихідцями з Лемківщини. Велика частина з них долучилася до діяльності УСКТ, зрештою, згаданий уже Степан Макух, перший голова організації, народився в лемківському селі Туринське Сянського повіту. Серед інших – Михайло Ковальський (репресований польським комуністичним судом), Теодор Гоч, Павло Стефанівський, Олександр Маслей.

Потрібно загадати ще священників, пов'язаних з українством, – і православних, і греко-католиків (о. Василь Гриник, о. Степан Дзюбина, нинішні ієрархи).

Хронологічно останньою категорією є особи, залучені до активної діяльності у царині українства у 1970-х – 80-х рр. ХХ ст. Вони часто до сьогодні діють не лише на локальному, а й загальнопольському ґрунті. Це, зокрема, перший голова ОУП Юрій Рейт, довголітній голова цієї організації Петро Тима (випускник лігницького ліцею), передчасно померлий голова ОУП Мирон Кертичак, Степан Мігус (голова ольштинського відділу ОУП), Іван Сирник (голова щецінського відділу організації, засновник проекту "Разом поможемо Україні"), Марко Сирник (засновник фонду "Просвіта"), Степан Колосівський, Богдан Пецушок, Марія Туцька, Андрій Комар, Мирослав Чех (посол двох скликань польського парламенту), Ігор Щерба, Стефанія Лайкош (директорка ви-

давництва “Тирса”), Григорій Купріянович (голова Українського товариства у Любліні), Єлисавета Кремінська, Роман Білас та ін.

Історія українців у післявоєнній Польщі – це передусім історія людей, головно переселенців, що постраждали внаслідок акції “Вісла”, які, докладаючи великі зусилля, спромоглися попри катастрофічне становище, в яке вони потрапили, досягти не лише особистих, а й важливих громадських висот. Народ розумів, що діти мають здобувати освіту. Не в одній хаті казали: “Вчися, дитино, – це в тебе не відберуть”. Тому багато активних членів громади стали професорами університетів (серед тих, кого ще не названо, – Михайло Лесів, Степан Козак, Володимир Мокрий, перший український депутат Сейму у повоєнній Польщі), лікарями (Юрій Стабішевський, Іван Душкевич, Іван Королівський та ін.), юристами тощо.

ВИСНОВКИ

Українство в Польщі у період 1944–1989 рр. – це явище в основному місцевого характеру. Головними постатями є переселенці або нащадки переселенців з акції “Вісла”. Від 1956 р. український рух у Польщі набув масового характеру з властивим йому, попри всі попередні переслідування, патріотизмом. Українці вважали своїм обов’язком зберегти національну ідентичність і для цього використовували всі доступні можливості “просвітянської” діяльності. Біографії таких людей можуть стати цікавою лектурою про збереження українства за кордоном у несприятливих для цього обставинах, а також про різні сплетіння людських доль.

ЛІТЕРАТУРА

- Гук, Б. (Ред.). (1994-1998). *Закерзоння. Спомини вояків УПА* (т. 1-4). Варшава: Український архів.
- Гук, Б. (Ред.). 1947. *Пропам’ятна книга*. Варшава: Тирса.
- Заброварний, С. *На землі чужосторонській. Пропам’ятна книга випускників україністики Вчительської студії у Щеціні (1957–1963)*. Варшава: Тирса.
- Місило, Є. (Ред.). (1995). *Повстанські могили. Пропам’ятна книга впавших на полі слави вояків Української Повстанської Армії – Захід VI Воєнної Округи “Сян” Тактичних відтінків “Лемко”, “Бастіон”, “Данилів” (1944–1946)* (т. 1). Варшава, Торонто.
- Стех, Я. (Ред.). (2006). *Пропам’ятна книга українських діячів Перемищини XIX–XX*. Перемишль: Перемищина.
- Трухан, М. (1990). *Українці в Польщі після Другої світової війни 1944–1984*. Нью-Йорк.
- Drozd, R. (2001). *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989*. Warszawa: Tyrsa.
- Hałagida, I. (2005). *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie “C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*. Warszawa.
- Hałagida, I. (2008). *“Szpieg Watykanu”. Kapłan greckokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*. Warszawa.
- Halczak, B. (2014). *Dzieje Łemków od średniowiecza do współczesności*. Warszawa: Tyrsa.
- Kolańczuk, A. (2015). *“Umarli, aby zmartwychwstała Ukraina”: miejsca pamięci Ukraińców – uczestników walk niepodległościowych w latach 1917–1921 w Polsce*. Przemyśl.
- Misiło, E. (Ed.). (1993). *Akcja “Wisła”. Dokumenty*. Warszawa: Archiwum Ukraińskie.

- Misilo, E. (2022). *Obóz "Jaworzno". Zbrodnia nieukarana. Ukraińcy i Polacy w Centralnym Obozie Pracy Jaworzno (1947–1949)*. Archiwum Ukraińskie, Jesionowo.
- Syrnyk, J. (2008). *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956–1990)*. Wrocław: Oddział Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu.

REFERENCES

- Drozd, R. (2001). *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944–1989*. Warszawa: Tyrsa [in Polish].
- Hałagida, I. (2005). *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie “C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950–1954)*. Warszawa [in Polish].
- Hałagida, I. (2008). *“Szpieg Watykanu”. Kapłan grekokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*. Warszawa [in Polish].
- Halczak, B. (2014). *Dzieje Łemków od średniowiecza do współczesności*. Warszawa: Tyrsa [in Polish].
- Huk, B. (Ed.). (1994-1998). *Zakerzonnia. Spomyyny voiakiv UPA (t. 1-4)*. Varshava: Ukrainskyi arkhiv [in Ukrainian].
- Huk, B. (Ed.). 1947. *Propamiatna knyha*. Varshava: Tyrsa [in Ukrainian].
- Kolańczuk, A. (2015). *“Umarli, aby zmartwychwstała Ukraina”: miejsca pamięci Ukraińców – uczestników walk niepodległościowych w latach 1917–1921 w Polsce*. Przemyśl [in Polish].
- Misilo, E. (2022). *Obóz “Jaworzno”. Zbrodnia nieukarana. Ukraińcy i Polacy w Centralnym Obozie Pracy Jaworzno (1947–1949)*. Archiwum Ukraińskie, Jesionowo [in Polish].
- Misilo, E. (Ed.). (1993). *Akcja “Wiśła”. Dokumenty*. Warszawa: Archiwum Ukraińskie [in Polish].
- Misylo, Y. (Ed.). (1995). *Povstanski mohyly. Propamiatna knyha upavshykh na poli slavy voiakiv Ukrainskoi Povstanskoj Armii – Zakhid VI Voiennoi Okruhy “Sian” Taktychnykh vidtynkiu “Lemko”, “Bastion”, “Danyliv” (1944–1946) (t. 1)*. Varshava, Toronto [in Ukrainian].
- Stekh, Y. (Ed.). (2006). *Propamiatna knyha ukraïnskyykh diiachiv Peremyshechyny XIX–XX*. Peremyshl: Peremyshechyna [in Ukrainian].
- Syrnyk, J. (2008). *Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (1956–1990)*. Wrocław: Oddział Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu [in Polish].
- Trukhan, M. (1990). *Ukrainci v Polshchi pislia Druhoi svitovoi viiny 1944–1984*. New-York [in Ukrainian].
- Zabrovarnyi, S. *Na zemli chuzhostoronskii. Propamiatna knyha vypusknikiu ukrainistyky Vchytelskoi studii u Shchetsini (1957–1963)*. Varshava: Tyrsa [in Ukrainian].